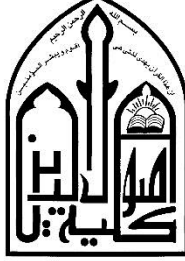

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده اصول الدین
Osool al-Din College
غیر دولتی - غیر انتفاعی

دانشکده اصول الدین قم
گروه فقه و حقوق اسلامی
پایان نامه کارشناسی ارشد

موانع و چالش‌های آزادی اطلاعات در نظام فقهی - حقوقی جمهوری اسلامی ایران

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر

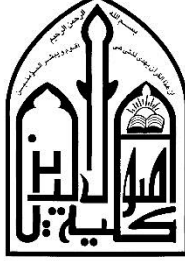
احمد رضاتوحیدی

نگارش:

مسعود صیدی

۱۳۹۶

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده اصول الدین
Osool al-Din College

غیر دولتی - غیر انتفاعی

کلیه اصول الدین قم

قسم فقه و حقوق اسلامی

رسالة الماجستير

الحواجز و التحديات التي تواجه حرية الاعلام في النظام القانوني للجمهورية الاسلامية الايرانية

استاذ المشرف:

الدكتور احمد رضا توحیدی

اعداد:

مسعود صیدی

السنة ١٤٣٨ هـ.ق.

تقدیم به

پدرم به استواری کوه

مادرم به زلالی چشمه

همسرم به صمیمیت باران

تقدیر و تشکر

به مصداق «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» بسی شایسته است از استاد فرهیخته و فرزانه جناب آقای دکتر احمد رضا توحیدی که با کرامتی چون خورشید، سرزمین دل را روشنی بخشیدند و گلشن سرای علم و دانش را با راهنمایی‌های کار ساز و سازنده بارور ساختند؛ تقدیر و تشکر نمایم.

چکیده

یکی از پایه‌های اساسی حکومت‌های شفاف، حق دسترسی شهروندان به اطلاعات است. این حق، یکی از مهم‌ترین مصادیق آزادی‌های فکری است. چرا که با کمک اطلاعات درست و سنجیده افراد می‌توانند به پرورش فکر و ذهن خود بپردازند و افکار خود را منتشر سازند نظام حقوقی دسترسی آزاد به اطلاعات یکی از عناصر پایه‌ای حکومت‌های دموکراتیک و ضروری‌ترین ابزار در جهت تضمین آزادی‌های اساسی از جمله حق آزادی بیان و حق تعیین سرنوشت است. از سویی حق جستجو یا دسترسی به اطلاعات را می‌توان یکی از ضروری‌ترین عناصر آزادی بیان دانست و از دیگر سوی مردم سالاری نیز بدون تضمین حق آگاهی نمی‌تواند متضمن آینده‌ای روشن باشد. حق آگاهی دارای دو مفهوم مضیق و موسع می‌باشد. این حق در مفهوم مضیق آن، آزادی در جستجوی اطلاعات را مد نظر قرار می‌دهد، اما مفهوم موسع آن، شامل حق دسترسی به اطلاعات یا حق دریافت اطلاعات است. تفسیر موسع از اصل هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، این حق را در حقوق اساسی کشورمان مدلل می‌سازد، به همین دلیل در کشورما نیز در سال ۱۳۸۸ ش با تصویب قانون «انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات» این حق به صورت عام و فراگیر وارد نظام حقوق موضوعه شد. با این وجود قانون اخیر حائز ایرادات، موانع و چالشهایی است که به آنها اشاره شده است.

واژگان کلیدی: آزادی اطلاعات، دسترسی آزاد به اطلاعات، حقوق اساسی جمهوری اسلامی

ایران، موانع آزادی اطلاعات

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات تحقیق
۲	۱-۱. طرح مساله
۳	۲-۱. اهمیت و ضرورت تحقیق
۳	۳-۱. سوالات تحقیق
۳	۱-۳-۱. سؤال اصلی
۳	۲-۳-۱. سوالات فرعی
۳	۴-۱. فرضیات تحقیق
۳	۱-۴-۱. فرضیه ی اصلی
۳	۲-۴-۱. فرضیه های فرعی
۴	۵-۱. پیشینه تحقیق
۹	۶-۱. روش تحقیق
۱۰	۷-۱. جنبه نوآوری تحقیق
۱۱	فصل دوم: مفاهیم نظری
۱۵	۱-۲. آزادی اطلاعات
۱۷	۱-۱-۲. تاریخچه ی آزادی اطلاعات
۲۰	۲-۱-۲. ماهیت حقوقی اصل آزادی اطلاعات
۲۰	۳-۱-۲. حق دسترسی به اطلاعات
۲۱	۴-۱-۲. تفاوت با سایر آزادیها
۲۲	۵-۲-۲. مناسبات آزادی بیان و آزادی اطلاعات
۲۵	نتیجه گیری

۲۶.....	فصل سوم: لوازم آزادی اطلاعات
۲۷.....	۳-۱. مبانی آزادی اطلاعات
۲۸.....	۳-۱-۱. هدف گراها
۳۲.....	۳-۲. اسباب تحقق آزادی اطلاعات
۳۳.....	۳-۳. جایگاه آزادی اطلاعات در اسناد بین المللی
۳۳.....	۳-۳-۱. منشور ملل متحد و اعلامیه ی جهانی حقوق بشر
۳۴.....	۳-۳-۲. میثاق حقوقی مدنی و سیاسی ۱۹۶۶م.
۳۵.....	۳-۳-۳. کنوانسیون اروپایی حقوق بشر
۳۶.....	۳-۳-۴. اعلامیه حقوق بشر اسلامی - قاهره
۳۷.....	۳-۳-۵. سایر اسناد
۳۷.....	۳-۴. جایگاه آزادی اطلاعات در قانون جمهوری اسلامی ایران
۴۳.....	۳-۵. جایگاه آزادی اطلاعات در قانون مجازات اسلامی
۴۴.....	۳-۶. جایگاه تکنولوژی های ارتباطی در جریان آزاد اطلاعات
۴۴.....	۳-۶-۱. مطبوعات
۴۶.....	۳-۶-۲. خبرگزاری ها
۴۷.....	۳-۶-۳. رادیو
۴۷.....	۳-۷-۴. تلویزیون
۴۸.....	۳-۶-۵. ماهواره
۵۰.....	نتیجه گیری

فصل چهارم: موانع و چالش های آزادی اطلاعات (ارزیابی قوانین مرتبط و بررسی

۵۱.....	ساختارهای سیاسی و فرهنگی موجود در آزادی اطلاعات)
۵۳.....	۴-۱. ماهیت حقوقی آزادی اطلاعات
۵۴.....	۴-۲. بررسی حق دسترسی به اطلاعات
۵۵.....	۴-۳. آثار تصویب قانون آزادی اطلاعات
۵۶.....	۴-۴. استثنائات بر اصل آزادی اطلاعات
۵۷.....	۴-۵. قوانین در مورد حدود آزادی اطلاعات
۵۹.....	۴-۶. جایگاه آزادی اطلاعات در قانون اساسی ایران
۶۴.....	۴-۷. جایگاه آزادی اطلاعات در قوه مقننه

- ۴-۷-۱. نقش قوه مقننه در دسترسی آزاد به اطلاعات ۶۵
- ۴-۷-۲. مراجعه مردم به نمایندگان ۶۵
- ۴-۷-۳. تحقیق و تفحص ۶۶
- ۴-۷-۴. نقش نمایندگی مجلس در دسترسی آزاد به اطلاعات ۶۶
- ۴-۷-۵. شورای نگهبان ۶۷
- ۴-۷-۶. جلوه‌هایی از دسترسی آزاد به اطلاعات در قوه مقننه ۶۷
- ۴-۷-۷. اطلاع رسانی در قوه مقننه ۶۹
- ۴-۸-۱. جایگاه آزادی اطلاعات در قوه مجریه ۷۱
- ۴-۸-۱. نقش رئیس جمهور در گسترش آزادی اطلاعات ۷۲
- ۴-۸-۲. قوه مجریه و جلوه‌هایی از آزادی اطلاعات ۷۲
- ۴-۸-۳. اطلاع رسانی در قوه مجریه ۷۳
- ۴-۹-۱. جایگاه آزادی اطلاعات در قوه قضائیه ۷۳
- ۴-۹-۱. جلوه‌هایی از دسترسی افراد به اطلاعات در قوه قضائیه ۷۶
- ۴-۱۰-۱. مستندات فقهی ناظر بر ثبوت حق بر اطلاعات ۸۱
- ۴-۱۰-۱. روایت علوی ۸۲
- ۴-۱۰-۲. سیره معصومین (ع) ۸۲
- ۴-۱۰-۳. اقتضای ادله وجوب شورا بر حکومت ۸۴
- ۴-۱۰-۴. اقتضای نصوص ناظر بر احتراز از قرارداد خود در معرض سوء ظن ۸۴
- ۴-۱۰-۵. تعلق مالکیت اطلاعات به مردم ۸۶
- ۴-۱۱-۱. نقد و بررسی ادله مستندات فقهی ناظر بر ثبوت حق بر اطلاعات ۸۷
- ۴-۱۱-۱. نقد استناد به روایت علوی ۸۷
- ۴-۱۱-۲. نقد استناد به سیره معصومین (ع) ۸۸
- ۴-۱۱-۳. نقد اقتضای ادله وجوب شورا بر حکومت ۸۹
- ۴-۱۱-۴. نقد استناد به نصوص ناظر بر احتراز از قرارداد خود در معرض سوء ظن ۹۰
- ۴-۱۱-۵. نقد استدلال به ادله ناظر بر نهی از کتمان علم ۹۰
- ۴-۱۲-۶. نقد قاعده لاضرر ۹۰
- ۴-۱۱-۷. نقد استدلال به سیره عقلاء ۹۱
- ۴-۱۱-۸. ارزیابی ادله تعلق مالکیت اطلاعات به مردم ۹۱

۹۲.....	۴-۱۱-۹. ارزیابی احتیاج به قاعده لزوم حفظ نظام
۹۲.....	۴-۱۲. موانع و مزایای اجرای قانون دسترسی آزاد به اطلاعات
۹۳.....	۴-۱۲-۱. دسترسی آزاد به اطلاعات به عنوان حق
۹۳.....	۴-۱۲-۲. نبودن قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات یک اقدام ژورنالیستی
۹۴.....	۴-۱۲-۳. همکاری سه قوه در اجرای قانون دسترسی آزاد به اطلاعات
۹۵.....	۴-۱۲-۴. اجرای قانون دسترسی آزاد به اطلاعات مانع رانت‌های اطلاعاتی
۹۵.....	۴-۱۲-۵. ارتقاء آگاهی عمومی و فرهنگ سازی در زمینه آزادی اطلاعات
۹۸.....	۴-۱۲-۶. ایجاد و تقویت زیرساختهای تکنولوژیک و تقویت دولت الکترونیک
۹۸.....	۴-۱۲-۷. استقلال رسانه‌ها و منع سانسور
۱۰۲.....	۴-۱۳. موانع و چالش‌های آزادی اطلاعات در نظام حقوقی ایران
۱۰۲.....	۴-۱۳-۱. خلاءهای قانونی
۱۰۴.....	۴-۱۳-۲. ایرادات وارد بر قوانین و مقررات
۱۰۷.....	۴-۱۴. مسئولیت مدنی و کیفری دسترسی آزاد به اطلاعات
۱۰۷.....	۴-۱۴-۱. مسئولیت کیفری در مورد اشخاص حقیقی
۱۱۴.....	۴-۱۴-۲. مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در حقوق موضوعه ایران
۱۱۶.....	۴-۱۴-۳. مسئولیت مدنی افراد حقیقی و حقوقی
۱۱۸.....	۴-۱۵. تحلیل قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات و نقاط ضعف و قوت آن
۱۱۸.....	۴-۱۵-۱. ارزیابی شکلی و ساختاری قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات
۱۲۷.....	۴-۱۵-۲. ارزیابی ماهوی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات
۱۳۷.....	نتیجه‌گیری

فصل پنجم: نتیجه‌گیری ۱۳۸

۱۳۹.....	۵-۱. نتیجه‌گیری
۱۴۵.....	۵-۲. پیشنهادات
۱۴۶.....	منابع و مأخذ
۱۴۶.....	الف) فارسی
۱۴۶.....	کتاب
۱۵۱.....	مقاله

۱۵۳.....	فصلنامه
۱۵۵.....	ماهنامه
۱۵۶.....	کنفرانس
۱۵۶.....	روزنامه
۱۵۶.....	سایت
۱۵۷.....	پایان نامه

فصل اول:

کلیات تحقیق

۱-۱. طرح مساله

امروزه، آزادی اطلاعات و حقوق ناشی از آن، لازمه‌ی تحقق مفهوم شهروندی و یکی از موضوعات اصلی گفتمان مشارکت مردم سالارانه است. به واقع، هر میزان بر کمیت و کیفیت اطلاعات در دسترس شهروندان، افزوده شود، فضای عمومی شفاف‌تر شده و سطح آگاهی مردم افزایش می‌یابد و بدین ترتیب میزان مردم سالاری فراگیرتر و مشارکت سیاسی، اجتماعی و اقتصادی بیشتر می‌شود و جامعه، توسعه یافته و به سوی تعالی همه جانبه حرکت می‌کند.

حق دسترسی آزاد به اطلاعات و اسناد دولتی از جمله آزادی‌های اساسی بشری و حق طبیعی است که به هر فرد این توانایی را می‌دهد تا در تعیین سرنوشت سیاسی و اجتماعی جامعه خویش موثر باشد. با توجه به این که این آزادی نقش اساسی و مهمی در برآورده ساختن دیگر حقوق و آزادی‌های بشری بلاخص آزادی بیان دارد، می‌توان آن را به عنوان یکی از حقوق بنیادین برشمرد.

در سال‌های اخیر آزادی اطلاعات در مفهوم خاص خود یعنی حق دسترسی آزاد به اطلاعات به دلیل فواید و آثار مثبتی که شناسایی و اجرای این آزادی در برخی از کشورهای جهان داشته، توجه ویژه‌ای را به خود جلب کرده است. امروزه این حق به عنوان زیربنای مردم سالاری مطرح و موجب تحقق کرامت انسانی، مشارکت عمومی، عدالت اجتماعی و شفافیت در ارکان حکومت می‌گردد. نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران، پس از فراز و نشیب‌های فراوان و با وجود اختلاف نظرهای مختلف، بعد از چهار سال تحقیق و مباحثه در سال ۱۳۸۸ با تصویب قانونی، تحت عنوان قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات به این خیزش جهانی پیوست. آئین نامه اجرایی این قانون در سال ۱۳۹۳ از سوی هیئت وزیران تصویب شد، ولی تاکنون آن گونه که بایسته و شایسته است ساز و کارهای اجرایی شدن این قانون فراهم نشده و انتظار قانون گذار و اهداف آن محقق نگردیده است و یا با موانع جدی روبروست. عدم فرهنگ قانون مداری، نبود قانونی منسجم و کارآمد از اصلی‌ترین چالش‌ها و موانع آزادی اطلاعات است.

موانع و چالش‌های آزادی اطلاعات، عدم توجه کافی به قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات و توجه نکردن به شرایط سیاسی و اجتماعی جامعه در تصویب قوانین مرتبط با آزادی اطلاعات از

جنبه‌های مجهول و مبهم مساله است. لذا این تحقیق در نظر دارد، با بررسی موانع و چالش‌های موجود در عرصه‌ی آزادی اطلاعات، گامی در جهت ارائه‌ی راهکارهایی منطقی و کاربردی بردارد.

۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

با توجه به آثار و فواید رو به تزاید آزادی اطلاعات در حوزه‌ی حقوق شهروندی و منافع ملی، ضروری است حمایت‌های قانونی از این حق ارتقاء یابد که تجلی آن را می‌توان در قانون آزادی اطلاعات دانست. بررسی موانع و چالش‌های آزادی اطلاعات، می‌تواند شاخص خوبی در جهت بررسی و ارزیابی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات و آئین نامه اجرایی آن و نقشه راهی برای سیاست‌گذاری در این حوزه باشد، تا با در نظر گرفتن موانع و چالش‌ها به اصلاح رویه‌های حقوقی و فرهنگی موجود کشور پرداخت. آزادی اطلاعات پایه و اساس دموکراسی و شفافیت می‌باشد. با شناخت دقیق موانع و چالش‌های آزادی اطلاعات این تحقیق می‌کوشد راه‌حلی برای برون رفت از وضعیت فعلی آزادی اطلاعات، ارائه دهد.

۱-۳. سوالات تحقیق

۱-۳-۱. سؤال اصلی

۱. موانع و چالش‌های آزادی اطلاعات در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران چیست؟

۱-۳-۲. سوالات فرعی

۱. ایرادات و نواقص قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات و آئین نامه اجرایی آن چیست؟

۲. نقش و تأثیر ساختارهای سیاسی و فرهنگی در ترویج فرهنگ شفافیت چیست؟

۱-۴. فرضیات تحقیق

۱-۴-۱. فرضیه‌ی اصلی

۱. نبود قانونی منسجم، هدفمند و جامع، فقدان شفافیت، غیر علنی بودن نشست‌های مؤسسات عمومی، عدم استقلال رسانه‌ها، نقص در ضمانت اجرا از موانع و چالش‌های آزادی اطلاعات در نظام حقوقی ایران است.

۱-۴-۲. فرضیه‌های فرعی

۱. به نظر می‌رسد ابهام و اجمال در واژگان و تعاریف، تعارض برخی مفاهیم قانون با اصول کلی حاکم بر دسترسی به اطلاعات از ایرادات و نواقص قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، به

شمار می‌رود.

۲. تبیین قوانین مرتبط با آزادی اطلاعات، اشاعه‌ی فرهنگ قانون مداری در ترویج فرهنگ شفافیت تأثیرگذار است.

۱-۵. پیشینه تحقیق

*انصاری (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان «آزادی اطلاعات»، بیان می‌کند: «آزادی اطلاعات، اصطلاحی است که نخستین بار در ایالات متحده آمریکا به کار رفته و محتوای آن تا اندازه‌ای گمراه‌کننده است. منظور از آزادی اطلاعات، آزادی دسترسی افراد جامعه به اطلاعات موجود در موسسات عمومی و برخی موسسات غیرعمومی است. با توجه به گمراه‌کننده بودن این اصطلاح، برخی از کشورها از عنوان دقیق‌تری در خصوص این آزادی استفاده کرده‌اند که نشان‌دهنده محتوای آن می‌باشد. کتاب حاضر مبنای مطالعاتی و تهیه «پیش‌نویس لایحه آزادی اطلاعات» است که در زمینه مبانی و اهداف، اصول و موازین و لوازم و نظام‌های ملی و بین‌المللی آزادی اطلاعات و استثنای آن به انجام رسیده و مطالبی چون مطالعه تطبیقی حمایت از آزادی اطلاعات، مطالعه تطبیقی قوانین اسرار دولتی و تاثیر آن بر آزادی اطلاعات، و حدود آزادی اطلاعات را دربرمی‌گیرد.»

*معتمدنژاد و همکاران (۱۳۹۰) در تحقیق خود با عنوان «حقوق ارتباطات»، از زوایای تاریخی و علمی به بحث و بررسی در زمینه‌ی حقوق ارتباطات پرداخته‌اند و آورده‌اند حقوق ارتباطات به عنوان یک رشته جدید و مستقل حقوقی از نیمه دوم قرن بیستم تحت تأثیر پیشرفت و گسترش وسایل ارتباط جمعی و تکنولوژی‌های نوین ارتباطی مورد توجه قرار گرفت. به لحاظ تاریخی باید گفت حقوق ارتباطات در واقع یکی از قدیمی‌ترین رشته‌های حقوق است که از مدتها پیش از پیدایش و گسترش تکنولوژی‌های ارتباط جمعی و ارتباطات برای نخستین بار در قرن شانزدهم میلادی به منظور معرفی حقوق طبیعی افراد برای آزادی رفت و آمد و حمل و نقل از سوی علمای حقوق بین‌الملل به کار برده شد و در کنار برخی از زمینه‌های حقوقی بین‌المللی مهم دیگر مانند حقوق تجارت و حقوق جنگ و صلح مورد مطالعه قرار گرفت. برای شناخت موضوع قلمرو این رشته باید دانست مجموعه عوامل و عناصری که به نوعی در ایجاد ارتباطات تأثیرگذار هستند و تحقق ارتباطات را ممکن می‌سازند همه در قلمرو مقررات‌گذاری‌های حقوق ارتباطات قرار می‌گیرند. به عبارت دیگر می‌توان گفت هسته مرکزی و کانون اصلی حقوق ارتباطات عمل انتشار است و مقرراتی که برای انتشار عمومی تدارک یافته است.

بر این اساس رشته جدید حقوق ارتباطات از لحاظ موضوع و قلمرو و تحول آن دارای سه شاخه اصلی حقوق ارتباط جمعی، حقوق ارتباطات دور و حقوق ارتباطات رایانه‌ای است که هر کدام از

آنها زیرشاخه‌های مخصوص خود را دارند. شالوده حقوق ارتباطات بر حقوق مطبوعات استوار است و با در نظر گرفتن آنکه اساس حقوق مطبوعات بر آزادی بیان و حق دسترسی همگان به اطلاعات پایه‌گذاری شده است، می‌توان گفت حقوق ارتباطات هم مانند حقوق مطبوعات از یک ویژگی بسیار مهم در جهت کمک به حفظ و حراست از آزادی مذکور برخوردار است. این کتاب، مانند کتاب‌های حقوق مطبوعات و حقوق روزنامه‌نگاری نخستین مآخذ فارسی جامع در این زمینه به شمار می‌رود و می‌تواند برای محققان، ارتباط‌گران، حقوقدانان و دانشجویان این رشته به عنوان یک منبع مفید و سودمند مورد توجه قرار گیرد.

* طباطبایی مؤتمنی (۱۳۹۰) در پژوهش «آزادی‌های عمومی و حقوق بشر»، پیرامون مباحث مربوط به آزادی، مباحث تفصیلی آورده است. این کتاب، بحثی دارد تحت عنوان آزادی عمومی در حقوق داخلی و مقصود از آزادی عمومی یعنی آزادی‌هایی که از طرف دولت می‌بایست به افراد داده شود و از این آزادیها در تمام رشته‌های حقوقی بحث می‌شود. هم چنین از آزادیهای شخصی سخن به میان آورده است، از قبیل حق زندگی، آزادی رفت و آمد، آزادی مسکن، آزادی در مکاتبات و مصونیت آنها، آزادی در دفاع از حقوق. سپس به مهمترین و جنجالتین نوع آزادی یعنی آزادی فکر و عقیده پرداخته و بحث از حقوق اقتصادی، اجتماعی افراد مطرح شده است. یعنی حقوقی از قبیل حق مالکیت خصوصی، حق آزادی در کسب و کار، حق کارکردن، حق دریافت مزد، حق تامین اجتماعی، حقوق خانواده. کتاب دارای مباحث قابل استفاده است و نویسنده سعی کرده دیدگاههای اسلام را نیز، در کنار دیدگاه‌های غرب بیان کند.

* هاشمی (۱۳۸۴) در تحقیق خود «حقوق بشر و آزادی‌های اساسی»، آورده است که: «حقوق بشر و آزادی‌های اساسی و برابری‌های بنیادین، بر بال اندیشه‌های فیلسوفان، اندیشمندان و حقوق‌دانان پیدا و پویا شده است و از آب‌سخور مبانی علمی، الهی و فطری سیراب گردیده و شکوفا شده است، آن‌گاه در بستر اعلامیه‌ها و اسناد بین‌المللی بارور شده و سرانجام بر شاخسار قوانین اساسی کشورها به ثمر نشست، اینک در قانون اساسی جمهوری اسلامی افغانستان به روی ملت آزادی‌خواه و عدالت‌جوی این کشور لبخند پیروزی زد و افزون بر ضمانت اجرای بین‌المللی، ضمانت اجرای داخلی نیز، پیدا کرده است.»

* حیدری (۱۳۹۲) در تحقیق «بررسی تطبیقی آزادی اطلاعات در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران و نظام‌های حقوقی غربی»، آورده: «امروزه آزادی اطلاعات به عنوان یکی از تجلی‌های حقوق شهروندی، در کنار رشد روز افزون وسایل نوین ارتباطی، توقعات و چشم اندازهای روشنی را برای جوامع ایجاد کرده است. از این رو در سال‌های اخیر، کشورهای بسیاری، قوانین خاصی را در راستای

حمایت از این آزادی، تصویب کرده‌اند که کشور ما نیز از این جمله است. اما قانون مصوب داخل، پس از گذشت چند سال از تصویب، به جهت ایرادات و نواقص، هنوز از حمایت‌های لازم برخوردار نشده و اجرایی نگردیده است. از این رو بررسی تطبیقی قوانین کشورهای آمریکا و فرانسه، که چندین دهه است، در این حوزه فعالیت دارند، می‌تواند ما را در ارزیابی این قانون یاری رسانده و مبین نقاط ضعف و قوت آن باشد. قطعاً در کنار بهره‌گیری از تجربیات دیگران، نظر داشت به مبانی و بایسته‌های دینی و ملی برای وضع قوانین، ضروری است، مؤلفه‌ای که در قانون آزادی اطلاعات به طور شایسته‌ای لحاظ نشده است. با بررسی تطبیقی قانون آزادی اطلاعات سه کشور مورد مطالعه، به نظر می‌رسد، قانون آزادی اطلاعات موجود، از جهت ساختار و محتوا دارای ایرادات و ابهامات فراوانی است و همینطور آنچنان که شایسته است، اقدامات ترویجی و فرهنگی لازم در جهت رفع موانع، پشتیبانی و نهادینه کردن این قانون، صورت نگرفته است."

*قادری (۱۳۸۹) در پژوهش «آزادی دسترسی به اطلاعات و تاثیر آن بر نظارت مردمی در نهادهای عمومی»، بیان می‌کند: "این پژوهش تلاشی است در راستای «کاربرد» کردن اصول، مبانی و آموزه‌های «حقوق عمومی»، تا به این وسیله بتوان ضمن اثبات فواید و منافع این اصول همچون ابزارهای بهبود اداره‌ی امور عمومی، مشکلات و مسائل موجود در این حوزه نیز شناسایی و در جهت رفع آن راه‌حلی پیشنهاد شود، یا از بروز مشکلات و مسائل در آینده جلوگیری به عمل آید. با این اهداف، در این پژوهش سعی شده است با بررسی «آزادی اطلاعات» به عنوان مولفه‌ای موثر در تحقق «حکمرانی مطلوب» همچون الگوی پذیرفته شده‌ی اداره‌ی امور عمومی، ضمن تبیین این مفهوم، چگونگی ارتباط آن با «مشارکت و نظارت مردمی» به عنوان مولفه‌ی دیگر حکمرانی مطلوب، مورد توجه قرار گیرد، تا مجموعه اصول و استانداردهایی به دست آید که بتوان به وسیله‌ی آن وضعیت مولفه‌های مورد مطالعه را در نظام حقوقی و اجتماعی ایران سنجید. لذا در این پژوهش ضمن تبیین مفهوم آزادی اطلاعات و مبانی و لوازم تحقق آن اثبات شد که در صورت تحقق کامل و صحیح، این آزادی می‌تواند با آگاهی بخشی به مردم در زمینه‌ی چگونگی اداره‌ی امور عمومی نظارت و مشارکت مردمی را در اداره‌ی امور عمومی افزایش داده و به کارایی‌های آن بیافزاید. از طرفی آزادی اطلاعات با ایجاد عدالت اطلاعاتی نقش عمده‌ای در عادلانه‌تر کردن جریان رسیدگی در دعاوی دارد که یک طرف آن مردم و طرف دیگر در آن موسسات و نهادهای عمومی هستند. وجود چنین نتایج و روابطی در گرو تحقق کامل و صحیح آزادی اطلاعات بر اساس استانداردها و اصول این آزادی است، چنین امری تنها زمانی واقع می‌شود که مقدمات تحقق این آزادی فراهم آمده باشد، این مقدمات را می‌توان در دو گروه «مقدمات نرم افزاری» و «مقدمات سخت افزاری» دسته‌بندی کرد. در مطالعه‌ی وضعیت

نظام حقوقی و اجتماعی ایران که با استفاده از دو روش مطالعه‌ای «کتابخانه‌ای» و «میدانی» و با بهره‌گیری از اصول و استانداردهای به دست آمده، صورت گرفت این نتیجه حاصل شد که اولاً در تدوین «قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات» در ایران استانداردها و اصول تدوین قوانین در این حوزه رعایت نشده است؛ و ثانیاً لوازم و مقدمات تحقق این آزادی نیز در سطح جامعه محقق نشده است. بر این اساس و با توجه به عدم وجود مقدمات تحقق صحیح و کامل آزادی اطلاعات در ایران نمی‌توان انتظار داشت که صرف تصویب قانون آزادی اطلاعات، (حتی در صورت اجراء) بتواند در افزایش میزان و کارایی مشارکت و نظارت مردمی تأثیر مثبت مورد انتظار را داشته باشد."

*بهروزی (۱۳۹۰) در پژوهش «سیاست جنایی ایران در قبال حق دسترسی آزاد به اطلاعات»، آورده: "حق دسترسی آزاد به اطلاعات مولفه‌ی اصلی آزادی اطلاعات بوده و سازوکاری را تعیین می‌نماید که براساس آن شهروندان بتوانند به اطلاعات موجود در موسسات عمومی دسترسی داشته باشند. امروزه حق آگاه شدن و اطلاع یافتن از نحوه‌ی اداره‌ی امور جامعه از بنیان‌های دموکراسی محسوب می‌شود چرا که لازمه‌ی آزادی بیان و مطبوعات به عنوان ارکان دموکراسی به شمار می‌رود. حمایت از این حق بویژه با استفاده از قواعد حقوق کیفری بسته به مشرب و خط‌مشی سیاسی قدرت حاکم متفاوت می‌باشد. مداخله‌ی کیفری با استفاده از جرم‌انگاری‌های بسیار در بسترهای مختلف، اعمال آزادی اطلاعات را با محدودیت‌های کیفری روبرو می‌سازند. در سیاست جنایی ایران جرم‌انگاری دسترسی به اطلاعات طبقه‌بندی شده و افشای آنها، نقض حریم خصوصی، جاسوسی و... و در کنار آن جرم‌انگاری افتراء، توهین، تبلیغ علیه نظام، تبلیغ علیه اصول قانون اساسی و... آزادی اطلاعات، مطبوعات و بیان را با محدودیت روبرو ساخته است. در بسیاری کشورهای دنیا، قانونی در جهت حمایت از حق دسترسی به اطلاعات تدوین گردیده است. در ایران قانون اساسی و برنامه چهارم و پنجم توسعه بر تقویت عناصر و ابزارهای تقویت کننده حق دسترسی آزاد به اطلاعات، اشاره شده است. با این وجود حمایت مناسب و درخوری از حق مزبور و عناصر و ابزار تأمین کننده‌ی آن مانند مطبوعات و رسانه‌ها، احزاب و فناوری‌های جدید صورت نگرفته است. «قانون انتشار و حق دسترسی به اطلاعات» در ماده ۲۲ به جرم‌انگاری نقض حق دسترسی پرداخته ولی این قانون تحت تأثیر تحولات سیاسی با استانداردهای لازم در این عرصه و اصول حاکم بر آزادی اطلاعات فاصله دارد. اتخاذ تدابیر غیرکیفری مانند الزام دستگاه‌ها به انتشار اطلاعات، تحقق دولت الکترونیک و تقویت سازوکارهای نظارتی می‌تواند مانع از تحدید و نقض حق دسترسی به اطلاعات شود ضمن اینکه شناسایی این حق می‌تواند عاملی پیشگیرانه در بروز فساد و جرائم اداری شود."

*حکیمی تهرانی (۱۳۹۱) در تحقیق «آزادی اطلاعات با نگاهی بر قانون انتشار و دسترسی آزاد به

اطلاعات، مصوب ۱۳۸۷)، بیان می‌کند: "حق قانونی افراد برای به دست آوردن اطلاعات درباره‌ی فعالیت‌های حکومت خود بخشی اساسی از مردم سالاری است. حق دسترسی همگان به اطلاعات رسمی، با عنوان آزادی اطلاعات مطرح می‌شود. اگرچه دسترسی به اطلاعات، نتیجه و محصول آزادی اطلاعات است. بر اساس قوانین آزادی اطلاعات، قانون‌گذار از دولت می‌خواهد که امکان دسترسی به اسناد، مدارک و گزارش‌ها را برای مدت زمان تعیین شده فراهم سازد. البته این حق، بی قید و شرط نیست و برای آن، حدود و موازینی پیش بینی شده است. در قوانین آزادی اطلاعات و حق دسترسی به اطلاعات، معمولاً اطلاعاتی مانند روابط خارجی، امنیت ملی، مسائل مربوط به فعالیت‌های تجاری و بازرگانی دولت، حکومت، یا اشخاص و نیز امور شخصی افراد استثناء شده اند. از اهداف این پژوهش، بررسی مفهوم آزادی اطلاعات و آزادی اطلاع رسانی بوده و سعی شده تا ارتباط آزادی اطلاعات با آزادی مطبوعات و تفاوت آزادی اطلاعات با آزادی اطلاع رسانی مشخص شود.... مجلس شورای اسلامی این قانون را در ششم بهمن ماه سال ۱۳۸۷ تصویب کرد و در تاریخ ۳۱ مرداد ماه سال ۱۳۸۸ مجمع تشخیص مصلحت نظام با الحاق یک تبصره در ذیل ماده‌ی ۱۰، آن را موافق با مصلحت نظام تشخیص داد."

*ویژه و طاهری (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «تحلیلی بر قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات در پرتو اصول کلی حاکم بر دسترسی به اطلاعات»، آورده‌اند: "حق شهروندان در دسترسی به اطلاعات در اختیار نهادهای دولتی یکی از مهم‌ترین حقوق بشری است که ارتباطی نزدیک با آزادی اطلاعات، آزادی بیان و شفافیت دارد و تضمین‌کننده مشارکت آنان در حیات سیاسی و نیز یکی از پایه‌های مردم سالاری در جوامع است. اگرچه پیشتر نشانه‌هایی از به رسمیت شناخت این حق در نظام حقوقی ایران به چشم می‌خورد، اما تصویب قانون «انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات» را می‌توان نخستین و جدی‌ترین گام در این زمینه دانست. مقاله حاضر در پی آن است که این قانون را مورد بررسی قرار دهد. از این رو نخست به مبانی نظری این حق پرداخته و کوشیده شده است که مفهوم دسترسی به اطلاعات از سایر مفاهیم مشابه تمایز داده شود. سپس مواد گوناگون قانون در پرتو اصول کلی حاکم بر حق دسترسی به اطلاعات از منظر شکلی و ماهوی تحلیل شده‌اند. بررسی مواد قانون حکایت از آن دارد که ابهام‌ها و اشکال‌های گوناگونی در تعریف مفاهیم و محدودیت‌ها، ضمانت‌اجراها، آیین رسیدگی و سایر موارد مرتبط قابل مشاهده است، اما نفس تصویب این قانون و به رسمیت شناخت این حق برای شهروندان جمهوری اسلامی ایران و تأکید بر تکلیف دولت در ارائه اطلاعات، گامی مهم و قابل توجه محسوب می‌شود."

*انصاری (۱۳۸۶) در پژوهش «مفهوم، مبانی و لوازم آزادی اطلاعات»، بیان کرده: "در سال‌های

اخیر، به ویژه پس از تقدیم «لایحه آزادی اطلاعات» به مجلس شورای اسلامی، بحث از آزادی اطلاعات در مجامع حقوقی کشور اهمیت خاصی پیدا کرده است. با وجود این، مباحثی که در این خصوص صورت گرفته بیشتر به ضرورت و اهمیت این آزادی معطوف بوده و به سایر جنبه‌های آن توجه زیادی نشده است. این مقاله درصدد است علاوه بر توضیح مفهوم و مبانی آزادی اطلاعات، اصول و قواعدی را که برای شناسایی و اعمال کارآمد آن در نظام حقوقی کشور باید مورد توجه قرار گیرد تبیین نموده و نحوه کاربست اصول و قواعد مذکور در قوانین آزادی اطلاعات برخی از کشورها را مورد مطالعه تطبیقی قرار دهد. این مقاله می‌تواند در نقد و بررسی لایحه مذکور و تصمیم‌گیری در خصوص آن مفید باشد.

*زارعی و خداداد شهری (۱۳۹۴) در تحقیقی با عنوان «مبانی و محدودیت‌های آزادی اطلاعات و قرآن کریم»، آورده‌اند: "حق دسترسی به اطلاعات و گردش آزاد اخبار به عنوان یکی از حقوق بنیادین شهروندی از اصول پذیرفته شده جهان امروز است. دسترسی مردم به اطلاعات از جمله حقوقی است که تامین آن وظیفه و نیز به سود دولت هاست. امروزه ایجاد امکان قانونی برای دستیابی به اطلاعات رسمی درباره فعالیت‌های مسئولان و دستگاه‌های دولتی، بخشی اساسی از وظایف حکومت‌ها در قبال مردم و نماد مشارکت جویی و مردم‌سالاری است. پژوهش حاضر تلاش نموده است، علاوه بر کاوش در تاریخچه و مفاهیم آزادی اطلاعات، مبانی و الزامات و حق دسترسی به اطلاعات را در آیات شریفه قرآن کریم بررسی کرده، نیز محدودیت‌های آن را از نگاه کتاب آسمانی تحلیل نماید. بررسی حاضر نشان داد که بسیاری از اصول آزادی اطلاعات در قرآن کریم مورد اشاره و تاکید قرار گرفته است. لذا برای تحقق آزادی اطلاعات، می‌توان مواردی همچون تعریف دقیق قلمرو و استثناهای آزادی اطلاعات، تسهیل دسترسی به اطلاعات، حمایت از افشاکندگان، اطلاع‌رسانی فعال و به موقع و اصلاح قوانین مغایر با اطلاع‌رسانی را مورد تاکید قرار داد."

۱-۶. روش تحقیق

پژوهش مورد نظر، براساس ماهیت و روش تحقیق، در زمره‌ی تحقیقات توصیفی-تحلیلی می‌باشد؛ در این نوع تحقیق، نقش محقق، تعیین‌کننده مشاهدات و توصیفات است. اجرای تحقیق توصیفی می‌تواند صرفاً برای شناخت شرایط موجود یا یاری‌دادن به فرایند تصمیم‌گیری باشد، که شامل مجموعه روش‌هایی است که هدف از آنها توصیف کردن پدیده یا پدیده‌های مورد بررسی است. در این نوع تحقیق، توصیف و معرفی پدیده‌ی مورد نظر از طریق بر شمردن ویژگی‌ها، ابعاد و حدود آن پدیده صورت می‌پذیرد. در این نوع از تحقیق، محقق ممکن است در صدد شناسایی عوامل و متغیرهای دخیل در یک پدیده یا موضوع خاص برآید، ولی به بررسی روابط بین این عوامل و